

ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ՕՍԻԱՅԻ ՇՈՒՐՁ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Քազիկ Հարությունյան

Ազգային փոքրամասնությունների ճակատագիրը պայմանավորված է իշխող ազգի մարդասիրությամբ և քաղաքակրթվածությամբ:
Լորդ Ակտոն (1834 – 1901)

Հարավային Օսիայի խնդրի հետ կապված՝ Ռուսաստանի իրագործած ռազմական գործողությունները սահմանվել են որպես «լուկալ» և «արդարացի» պատերազմ: Ներկայացվել են հակամարտությանն ուղեկցող տեղեկատվական պատերազմի որոշ առանձնահատկություններ և վերլուծվել են հակամարտող կողմերի, այդ թվում՝ ԱՄՆ-ի, պատերազմը սկսելու հնարավոր դրդապատճառներն ու նկատառումները: Ցույց է տրվել, որ դիտարկվող ռազմաքաղաքական զարգացումները ենթարկվում են Երկրորդ սառը պատերազմի տրամաբանությանը և հենված են երրորդ սերնդի տեղեկատվական պատերազմների ռազմավարության վրա:

Հարավային Օսիայի խնդրի հետ կապված՝ 2008թ. օգոստոսյան զարգացումները հանգեցրին նոր աշխարհաքաղաքական իրողությունների, որոնց ադեկվատ ընկալումը և հետևություններ անելը առաջնահերթ խնդիր է և՛ ՀՀ որոշումներ ընդունող քաղաքական ընտրանու, և՛ վերլուծաբանական հանրության համար: Միևնույն ժամանակ, Ռուսաստանի և Վրաստանի միջև տեղի ունեցած ռազմական հակամարտությունն ունի բազմաթիվ բաղադրիչներ և հարթություններ, այսինքն՝ այդ գործընթացի համալիր հետազոտությունը դեռևս երկար ժամանակ հրատապ է լինելու վերլուծաբանների համար: Հոդվածում փորձել ենք սահմանումներ տալ ռազմաքաղաքական գործընթացներին, դիտարկել դրանց առանձնահատկությունները և հնարավոր դրդապատճառները: Որպես ելակետ ընդունվել է այն մոտեցումը, ըստ որի՝ կատարվածը հստակորեն ենթարկվում է բազմաբևեռ համակարգին բնորոշ Երկրորդ սառը պատերազմի տրամաբանությանը [1]: Ներկայացված է նաև տեսակետ, համաձայն որի՝ հակամարտության կողմ հանդիսացող Միացյալ Նահանգներն իր գործողություններում ղեկավարվել է երրորդ սերնդի տեղեկատվական պատերազմներին բնորոշ ռազմավարությամբ [2]: Նման մոտեցումները պետք

է որ նպաստեն վրաց-ռուսական պատերազմի վերաբերյալ հնարավորինս օբյեկտիվ պատկերացումների ձևավորմանը, ինչը թույլ կտա որոշ հետևություններ և կանխատեսումներ անել գոնե մարտավարական հեռանկարի համատեքստում:

«Լոկալ» և «արդարացի» պատերազմ. Ինչպես հայտնի է, Առաջին սառը պատերազմին հատուկ էին սահմանափակ տարածքներում ընթացող «լոկալ պատերազմները»¹, որոնց օրինակներն են Կորեայում (1950-1953թթ.), Վիետնամում (1959-1975թթ.) և Աֆղանստանում (1979-1987թթ.) տեղի ունեցած պատերազմական իրադարձությունները [3]: Երկրներ աշխարհակարգում լոկալ պատերազմները յուրահատուկ «հարթակներ» էին, որտեղ միմյանց դեմ հակամարտում էին ԱՄՆ-ը և ԽՍՀՄ-ը, որոնց ընթացքում, սակայն, նրանց զինված ուժերը (ԶՈւ) միմյանց հետ պաշտոնական և անմիջական ռազմական շփում չունեին, քանի որ դա կարող էր հանգեցնել միջուկային աղետի. Կորեայում և Վիետնամում անմիջական պատերազմող կողմ էր ԱՄՆ-ը, որին անուղղակիորեն հակազդում էր խորհրդային ռազմական ներուժը, իսկ Աֆղանստանում պատկերը հակառակն էր: Հատկանշական է, որ ներկայում Իրաքում և Աֆղանստանում ԱՄՆ-ի կողմից վարվող լոկալ պատերազմներում Ռուսաստանը դիմակայող կողմ չէ: Աֆղանստանի պարագայում ՌԴ-ն անգամ հաղորդակցական բնույթի որոշ աջակցություն է ցուցաբերում ԱՄՆ-ին (ՆԱՏՕ-ին)², իսկ Իրաքի պարագայում անհամաձայնություններն արտահայտվում են դիվանագիտական (օրինակ՝ իրաքյան զարգացումներում ակտիվ դիրքորոշում ունեցող Իրանին ցույց տրվող ռուսական աջակցությամբ) և տնտեսական (ռուսական նավթային ընկերությունների խնդիրները) հարթություններում:

Վերոնշյալի համատեքստում Ռուսաստան-Վրաստան ռազմական ընդհարումն առաջին «լոկալ պատերազմն» է հանդիսանում, որը ենթարկվում է արդեն Երկրորդ սառը պատերազմի տրամաբանությանը և որի ընթացքում առաջին անգամ ԱՄՆ-ՌԴ հակասություններն ընդունեցին ռազմական բնույթ: Այսինքն՝ կարելի է ամրագրել, որ ներկայիս գլոբալ քաղաքական գործընթացները լիովին ենթարկվում են դասական սառը պատերազմի «կանոններին», ինչն իր հերթին վկայում է բազմաբևեռ աշխարհակարգի վերջնական ձևավորման մասին:

Հարկ է նշել, որ ռազմագիտությունում պատերազմները բնութագրվում են³ նաև որպես «արդարացի» և «ոչ արդարացի»: Այդ տեսանկյունից, թերևս,

¹ <http://www.voina-i-mir.ru/dicdefinition/?id=83>

² Պատերազմի հետևանքով ՌԴ-ՆԱՏՕ հարաբերությունների սառեցումը, համաձայն ՌԴ պաշտոնատար անձանց հայտարարությունների, կարող է հանգեցնել փոփոխությունների նաև այս ոլորտում:

³ Պատերազմները բնութագրող սահմանումները (որակավորումները) մասնագիտական գրականությունում մեկ տասնյակից ավելին են (*տե՛ս [3]*):

կասկած չի հարուցում, որ օսական և ռուսական կողմերը վարում էին դասական «արդարացի» պատերազմ¹։ Իրենց հայրենիքում բնակվող օս (ալան) ժողովուրդը Ռուսաստանի օգնությամբ² պաշտպանեց իր ազգային ինքնությունը, ֆիզիկական գոյությունը և պատմական տարածքը։ Վրաստանի և նրա դաշնակիցների կողմից վարվող պատերազմը պետք է ընդունել որպես ոչ արդարացի և ԽՍՀՄ-ում իրենց ունեցած «միկրոկայսրության» վերականգնմանն ուղղված հակաժողովրդավարական ու հակամարդկային գործողություն։

Տոտալ տեղեկատվական գործողություններ. Հակամարտության տեղեկատվական բաղադրիչը կարիք ունի առանձին և ծավալուն հետազոտության, այդ պատճառով մենք ընդամենը կառանձնացնենք տեղեկատվական պատերազմի ընդամենը մի քանի առանձնահատկություն։

Գործընթացները մեղիատրոսում հիշեցնում էին Առաջին սառը պատերազմի ազդեցություն-պրոպագանդիստական պայքարը, երբ ԱՄՆ-ը և ԽՍՀՄ-ը տոտալ ձևով տրամագծորեն հակառակ և իրարամերժ տեղեկատվություն էին սփռում, որը հիմնականում նախատեսված էր սեփական լսարանի համար։ Սառը պատերազմի ավանդույթների համաձայն՝ Թբիլիսին արգելափակեց իր տարածքում ոչ միայն ռուսական հեռուստակայանների, այլև համեմատաբար հավասարակշռված *Euronews*-ի հաղորդումները։ Տեխնիկական արգելափակման փորձեր կատարվեցին ԱՄՆ-ում, երբ *Fox News* հեռուստակայանի հաղորդման ժամանակ ընդհատվեց հարցազրույցի հրավիրված օտուխու ելույթը։ Բնականաբար, պրոպագանդիստական պայքարում ապատեղեկատվական գործողությունները մեծ տեսակարար կշիռ ունեին³։

Հատկանշական է նաև, որ եվրոպական ՁԼՄ-ում կարելի էր հանդիպել ավելի կշռադատված մոտեցումների, որոնք չարդարացնելով ռուսական կողմին՝ միևնույն ժամանակ քննադատում էին Սահակաշվիլու վարչախմբի գործողությունները։

Պատերազմի մարդասիրական և բարոյական գործոնը շոշափվում էր հիմնականում ռուսական լրատվամիջոցներում, իսկ ամերիկյան ՁԼՄ-ն շեշտադրում էր Վրաստանի տարածքային ամբողջականության խնդրի վրա։ Այսպիսով կարծես թե խախտվեց Առաջին սառը պատերազմի այն ավանդույթը, համաձայն որի՝ մարդասիրական խնդիրների կարևորումը Արևմուտքի մենատիրությունն էր հանդիսանում⁴։ Նկատենք, որ այս հանգամանքը թուլացնում

¹ <http://www.voina-i-mir.ru/dicdefinition/?id=80>

² Ռուսաստանի «արդարացի պատերազմական» գործողությունները թույլ տվեցին որոշ քաղաքագետների մեկնաբանել դրանք որպես ճնշված ժողովուրդներին փրկելու (ինչպես դա տեղի ունեցավ 19-րդ դարում օսմանյան լծից բուլղարներին ազատագրելու պարագայում) ռուսական ավանդույթի վերականգնում։

³ Տե՛ս, օրինակ <http://lenta.ru/news/2008/09/08/cnn/>

⁴ Դա առանձնապես հատկանշական էր 1968թ, երբ խորհրդային զորքերը մտան Չեխոսլովակիա, և այդ համատեքստում պետք է նկատել, որ առանձին արևմտյան լրատվամիջոցների կատարած համեմատությունները, թե՛ Ռուսաստանի ներկայիս գործողությունները հիշեցնում են չեխոսլովակյան դեպքերը, միանգամայն գուրկ են որևէ հիմնավորումից։

էր արևմտյան քարոզչությունը և զգացական լիցք էր հաղորդում ռուսաստանյանին՝ դարձնելով այն ավելի արդյունավետ: Թերևս, այս հանգամանքի գիտակցումն էր, որ քարոզչական հարուստ ավանդույթներ ունեցող **BBC**-ի ռուսալեզու կայքի նյութերը միանշանակ հակառուսական չէին, քանի որ դա կարող էր վարկաբեկել բրիտանական լրատվամիջոցը ռուսական լսարանի առջև:

Կիբեռհարձակումների ոլորտում նախահարձակը, թերևս, նույնպես վրացական կողմն էր. օգոստոսի 8-ին, Ցխինվալի հրետակոծմանը զուգահեռ, հաքերական կիբեռհարձակումների ենթարկվեց հարավօսական վեբկայքերի մի զգալի մասը (*www.osradio.ru*, *www.osinform.ru* և ուրիշներ): Ավելի ուշ հարձակումներ կատարվեցին նաև ռուսաստանյան լրատվամիջոցների, մասնավորապես՝ անգլերեն հաղորդվող **Russia Today** հեռուստաալիքի կայքի վրա: Պատասխան քայլերն իրենց չսպասեցրին. «կոտրվեցին» նախագահ Սահակաշվիլու, Վրաստանի պառլամենտի, կառավարության, ԱԳՆ-ի և պետական այլ մարմինների կայքերը:

Հայկական լրատվամիջոցները հավասարակշռված, բայց այնքան էլ բովանդակալից չէին լուսաբանում գործընթացները: Այդ համատեքստում առանձնացնենք «*Արմենիա*» հեռուստատեսությամբ թողարկվող «*Ամերիկայի ձայնի*» մեկնաբան Մարատյանի ավելի քան պարզունակ մեկնաբանությունն (12.08.08) այն մասին, թե ԱՄՆ-ը ռազմական օգնություն չցուցաբերեց Վրաստանին այն պատճառով, որ նախագահ Սահակաշվիլին ընտրությունների ժամանակ խախտումներ էր թույլ տվել¹:

Հակամարտության ընթացքը ևս մեկ անգամ շեշտեց տեղեկատվական գործոնի կարևորությունն արդի ռազմաքաղաքական գործընթացներում: Կան նաև բոլոր հիմքերը պնդելու, որ ռազմական գործողությունները մասն էին կազմում երրորդ սերնդի տեղեկատվական պատերազմի: Սակայն նման մոտեցումը ենթադրում է նախապես պատերազմի հնարավոր դրդապատճառների քննարկում:

Պատերազմական գործողությունների հնարավոր դրդապատճառները.

Մինչ օգոստոսյան պատերազմի սկիզբը Վրաստանն իր նախկին ինքնավարությունների՝ Աբխազիայի և Հարավային Օսիայի հանրապետությունների (ՀՕՀ և ԱՀ) նկատմամբ վարում էր դիրքային-հոգեբանական պատերազմ: Նկատենք, որ վրացական կողմի՝ ամերիկյան և բրիտանական խորհրդատուների կողմից ղեկավարվող² գործողությունները, որոնց նպաստում էին ՀՕՀ և

¹ Նշենք, որ «դեմոկրատական» իդեալների այս կարգի մեկնաբանումները կրկնօրինակում են «կոմունիստական» պրոպագանդան, ինչն անուղղակիորեն կարող է վկայել այն մասին, որ հեռանկարում ժողովրդավարական գաղափարախոսությունը կարող է և կիսել կոմունիստականի ճակատագիրը:

² Հարկ է նկատել, որ տեղեկատվական-հոգեբանական հարթությունում վրացական ներկայիս իշխանությունները նույնպես բավական հմուտ են գործում:

ԱՀ տարածքների աշխարհագրությունը և էթնիկական առումով ոչ միատարր բնակչությունը, բավական արդյունավետ էին: Թբիլիսին բավական հաջող էր իրագործում այսպես կոչված «սողացող էքսպանսիայի» ռազմավարությունը. վերահսկողության տակ վերցվեց Կոդորի կիրճը, իսկ ՀՕՀ տարածքում ամրացվեցին վրացական հենակետերը: Ստեղծված իրավիճակը կարծես թե պետք է բավարարեր ամերիկացիներին, քանի որ Վրաստանից ռուսաստանյան ՋՈւ-ի դուրսբերումից հետո շարունակական լարվածության բուֆերային գոտիներ ունենալը (ի դեմս ՀՕՀ-ի և ԱՀ-ի) ՌԴ սահմաններում ռազմավարական տեսանկյունից կարծես թե շահեկան էր: Դա թույլ էր տալիս վերահսկել էներգակիր խողովակաշարերը, մոտ լինել Հյուսիսային Կովկասի լարվածության կենտրոններին, ունենալ ռազմական հենակետեր Իրանին օդային հարվածներ հասցնելու համար և, ամենագլխավորը՝ «փակել ռուսների մուտքը» Հարավային Կովկաս: Մինևույն ժամանակ, բուֆերային գոտիների անորոշ կարգավիճակը և ուրվագծերն ընդհանուր առմամբ ձևավորում են «ամորֆ» և դինամիկ իրավիճակ, ինչն անկանխատեսելի էր դարձնում քաղաքական հեռանկարը: Այսինքն՝ Վրաստան – «նախկին ինքնավարություններ» հարաբերությունների ապագան, հաշվի առնելով ռուսական գործոնի գլոբալ և տարածաշրջանային ակտուալացումը, ռիսկեր էր պարունակում ԱՄՆ-ի համար:

Ակնհայտ է նաև, որ Վրաստանի այսպես կոչված «տարածքային ամբողջականության» վերականգնման հարցը առանձնապես չպետք է մտահոգեր Վաշինգտոնին: Ավելին. այդ հիմնախնդրի շարունակական առկայությունը յուրահատուկ երաշխիք է ԱՄՆ-ի համար Վրաստանի հետ երկարատև հարաբերություններ ունենալու տեսանկյունից:

Վերոնշյալ հանգամանքները հիմք են ծառայում վերլուծաբանների մի մասի համար, չժխտելով ամերիկյան գործոնի կարևորությունը¹, համարել, որ պատերազմական գործողություններ սկսելու նախաձեռնությունը պատկանում էր բացառապես Վրաստանի նախագահին և պայմանավորված էր նրա անհետատես քաղաքականությամբ ու անհատական հայտնի հատկանիշներով: Սակայն կարծում ենք, թե հնարավոր է, որ Հարավային Օսիայի դեմ ձեռնարկած «Մաքուր դաշտ» գործողությունը ոչ միայն տեսականորեն մշակվել, այլև իրագործվել է անմիջականորեն ամերիկյան ղեկավարության ներքո, և նման մոտեցման համար կան որոշակի հիմնավորումներ:

Հայտնի է, որ 2003թ. «գունավոր» հեղափոխությունից հետո Վրաստանը վերածվել է տարածաշրջանում ԱՄՆ «ֆորպոստի»: Վրաստանում ամերիկյան քաղաքական ու ռազմական (սպառազինության, հետախուզության՝ հատկա-

¹ Այս հարցում, թերևս, բացառություն են կազմում ՀՀ-ում գործող ընդդիմության որոշ ներկայացուցիչներ, որոնք, ելնելով քաղաքական կողմնորոշումներից բխող նկատառումներից, փաստորեն փորձում են բացառել ամերիկյան գործոնը կատարվածում:

պես ռադարային-էլեկտրոնային տեխնիկական միջոցների, ինչպես նաև զինվորական խորհրդատուների և հրահանգիչների տեսքով¹) ներկայության ավելի քան մեծ չափը որոշ քաղաքագետների թույլ է տալիս այդ երկիրը դասել այսպես կոչված «*proxy*» (այսինքն՝ այլոց կողմից միջնորդված, ինքնուրույնությունից զուրկ) պետությունների շարքին²: Նման պայմաններում խիստ դժվար է ակնկալել, թե վրացական իշխանությունները կարող են ինքնակամ որոշումներ ընդունել. դա առնվազն հակասում է ԱՄՆ-Վրաստան հարաբերությունների տրամաբանությանը, ինչը և մեր մոտեցման, թերևս, ամենաակնհայտ հիմնավորումներից է³: Նման սցենարի շրջանակներում հնարավոր է նաև, որ ԱՄՆ-ը անուղղակիորեն է հրահրել Վրաստանին (օգտագործելով այդ երկրի ղեկավարի անկայուն հոգեկան դիմագիծը)՝ դիմել ռազմական գործողությունների կամ էլ, տեղյակ լինելով պատրաստվող հարձակմանը (ինչը կասկած չի հարուցում՝ հաշվի առնելով թեկուզ ամերիկյան զինվորական խորհրդատուների առկայությունը), նվազագույնը չի խոչընդոտել վրացական նախաձեռնությանը:

Միևնույն ժամանակ, պատերազմական գործողությունների դիմելու համար իրաքյան և աֆղանական հիմնախնդիրներ ունեցող ու ռազմավարական արվեստի հարուստ ավանդույթների տիրապետող ԱՄՆ-ի համար անհրաժեշտ էին, անշուշտ, լուրջ հիմնավորումներ: Դրանք հասկանալու համար, թերևս, անհրաժեշտ է անդրադառնալ գլոբալ քաղաքական իրավիճակի հետ կապված խնդիրներին:

Ինչպես հայտնի է, միաբնեռից բազմաբնեռ համակարգի վերափոխվելու անցումային փուլն ավելի կարճատև եղավ, քան կանխատեսվում էր, և այդ գործընթացի հիմնական հայտանիշը Միացյալ Նահանգների նահանջն է իր գլոբալ մենատիրական դիրքերից: Որպես հետևանք ամերիկյան քաղաքական ընտրանին սկսեց մշակել և իրագործել նոր, այդ իրողությանն ավելի ադեկվատ քաղաքականություն: Մասնավորապես, տպավորությունն այնպիսին է, որ այն տարածաշրջաններում և երկրներում, որտեղից ենթադրվում է ռազմավարական ապագայում ԱՄՆ նահանջը, ձևավորվում են երկարատև գործող և ոչ մեծ ռեսուրսներ (որոնց սղությունը զգալի է դարձել) պահանջող իրավի-

¹ Համաձայն ՌԴ վարչապետ Վ. Պուտինի՝ առայժմ չճշտված տվյալների հիման վրա կատարած հայտարարության, ԱՄՆ ՋՈՒ ներկայացուցիչներն անմիջականորեն մասնակցել են նաև ռազմական գործողություններին: Տե՛ս <http://www.expert.ru/news/2008/08/29/putin/>

² <http://noravank.am/ru/?page=analitics&nid=794>

³ Այս մոտեցման համատեքստում նշենք, որ ԱՄՆ պետքարտուղար Քոնդոլիզա Ռայսի՝ հուլիսի 10-ին Թբիլիսի կատարած (ի դեպ՝ առաջին պաշտոնական) այցից հետո, որի ընթացքում քննարկվեցին վրաց-օսական և վրաց-աբխազական հակամարտությունների խնդիրները, նախագահ Սահակաշվիլու հայտարարությունները, համաձայն ռուսաստանյան վերլուծաբանների, Հարավային Օսիայի նկատմամբ լրացուցիչ կոշտություն ստացան (տե՛ս <http://www.newsru.com/world/10jul2008/drugba.html>): Նկատենք նաև, որ պատերազմից հետո Թբիլիսի կատարած այցելության ժամանակ պետքարտուղար Ռայսից ավելի քան հինգժամյա բանակցություններ պահանջվեցին, որպեսզի Վրաստանի նախագահը ստորագրի Մեդվեդև-Սարկոզի զինադադարի պլանը, այսինքն՝ կարծես թե Սահակաշվիլուն «հակառակը» համոզելու համար երկար ժամանակ պահանջվեց, որը բանակցություններից հետո սովորականից ավելի շփոթված տեսք ուներ:

ճակներ (այսպես կոչված «դանդաղ գործողության ականներ»), որոնք կպաշտպանեն ամերիկյան շահերը և ազդեցության հնարավորությունները: Նման քաղաքականություն իրագործելու համար արդյունավետ են «Էֆեկտների» վրա հենված «երրորդ սերնդի» տեղեկատվական ներգործությունները, երբ համալիր (պատերազմական և խաղաղ բնույթի) գործողությունները փոխում են հակառակորդի պահելաձևը ներագործին ձեռնտու ուղղությամբ:

Բոլոր պարագաներում կասկած չի հարուցում, որ մինչ չՕՀ-ի դեմ ռազմական գործողություններ ձեռնարկելը ամերիկյան կողմն անպայմանորեն հաշվարկել էր ռուսաստանյան միջամտության հնարավորությունը, այսինքն՝ պետք է նկատի ունենար նաև պատերազմի անհաջող ելքը: Այդ ռազմավարությունը, որը պայմանականորեն կարելի է անվանել «բացասական արդյունքից բխող էֆեկտների քաղաքականություն»¹, ունի յուրովի տրամաբանություն և նկատառումներ: Դիտարկենք դրանք.

1. *Անկախ արդյունքից՝ պատերազմն* անհակադարձելիորեն վատթարացնում է Վրաստան-Ռուսաստան հարաբերությունները (անկախ ցանկացած նոր վրացական ղեկավարության քաղաքական նախասիրություններից), ինչն ամրացնում է ամերիկյան դիրքերը տարածաշրջանի համար կարևորագույն նշանակություն ունեցող այդ երկրում:
2. *Պատերազմը Ռուսաստանի հաղթանակի պարագայում* (այս սցենարը ամերիկյան քաղաքական ղեկավարության և զինվորական հրամանատարության համար պետք է որ հաշվարկվեր) ձևավորում է վերջինիս ազդեցորի իմիջը: Դա հրատապ է ԱՄՆ ներքաղաքական, հատկապես՝ նախագահական ընտրությունների հարթությունում, քանի որ այդպիսով խրախուսվում է ռադիկալ քաղաքական ուղղությունը և առաջանում է հարձակողական ոճի գործիչների պահանջարկ (ի դեմս նախագահի թեկնածուներ Մաքքեյնի և Բարաք Օբամայի կողմից որպես փոխնախագահ առաջարկված Ջոզեֆ Բայդենի²):
3. *Պատերազմը Ռուսաստանի հաղթանակի պարագայում* արդյունավետ կլինեն նաև եվրոպական դաշնակիցների համախմբման տեսանկյունից. դա հարմար առիթ էր հիշեցնելու «հին Եվրոպային» Ռուսաստանի հետ կապված ռիսկերի մասին, իսկ «նոր Եվրոպացիներին»՝ էլ ավելի սերտացնելու հարաբերությունները ԱՄՆ-ի հետ (ինչպես դա տեղի ունեցավ Լեհաստանում հակահրթիռային համակարգերի տեղակայման խնդրում):

¹ Այդ տիպի ռազմավարությունը մեր տարածաշրջանում հստակ արտահայտվեց ՀՀ նախագահական ընտրությունների ընթացքում: Հրահրելով պարտության դատապարտված «գունավոր հեղափոխություն» ստեղծվեց անվերապահորեն ամերիկյան կողմնորոշում ունեցող քաղաքական մի ուժ, որի հետ այս կամ այն չափով հաշվի են նստում և՛ ներքաղաքական, և՛ արտաքին ուժերը:

² Հատկանշական է, որ ԱՄՆ-ում կարծես թե ձևավորվում է քաղաքական մի նոր ավանդույթ, համաձայն որի՝ փոխնախագահներն են իրագործում ռեալ իշխանությունը, իսկ նախագահներն ավելի ներկայացուցչական դեր են կատարում: Ներկա իրադրությունում նման տպավորություն է թողնում Բուշ-Չեյնի գույզը և, չի բացառվում, որ պատկերը նույնը կլինի, եթե հաղթանակի Բարաք Օբաման:

4. Ամերիկյան համապատասխան քաղաքականության դեպքում Ռուսաստանի ռազմական հաղթանակը կներքաշեր վերջինին գլոբալ դիմակայության գործընթացների մեջ, ինչն իր հերթին կպահանջեր ռեսուրսների մեծ ծախս: Ի դեպ, նման գլոբալ դիմակայման արտահայտումներն իրենց չսպասեցրին. արդեն սեպտեմբերի առաջին օրերին Մոսկվան հայտարարեց Վենեսուելայի ափերին նոյեմբերին ռազմածովային զինավարժություններ անցկացնելու մասին¹: Նման ռազմավարությունը Առաջին սառը պատերազմի ժամանակ հանգեցրել էր «սպառազինությունների մրցավազքի», ինչը և հանդիսացավ ԽՍՀՄ տնտեսական փլուզման պատճառներից մեկը: Ռազմավարական հեռանկարում ամերիկյան ընտրանին կարող է ակնկալել նման կոլապսային զարգացումներ նաև արդի Ռուսաստանում:
5. Ռուսաստանի հաղթանակից հետո վերջինիս կողմից Հարավային Օսիայի ու Աբխազիայի ճանաչումը կստեղծեր նախադեպ Ռուսաստանի Դաշնության որոշ սուբյեկտների անջատողական գործողությունների համար:

Պետք է փորձել զարգացումները գնահատել նաև Վրաստանի հնարավոր հաղթանակի պարագայում: Մա, թերևս, տեսական տարբերակ է, քանի որ նման սցենարի հավանականությունը Ռոքի լեռնանցքի հյուսիսում կանգնած ռուսաստանյան 58-րդ բանակի առկայության դեպքում գործնականում ավելի քան փոքր էր: Բացառված չէ սակայն, որ գուցե և որպես «հաղթանակ» պատկերացվում էր հաջող հարձակողական գործողությունների արդյունքում վրացական զինուժի նահանջը ռուսական հակահարվածից հետո, որը կմեղմվեր տարբեր խողովակներով ՌԴ ղեկավարությանը հորդորելու և ճնշումներ բանեցնելու միջոցով: Հետո կսկսվեր բանակցությունների մի նոր և շահեկան փուլ արդեն «կոտրված» ՀՕՀ-ի, «անկամ» Ռուսաստանի և «հաղթանակած» Վրաստանի պարագայում: Նման սցենարը, ռազմավարական օգուտներից բացի, կբարձրացներ նաև ԱՄՆ հեղինակությունը տարածաշրջանային և գլոբալ հարթություններում և կամրագրեր ՌԴ՝ որպես անօգնական երկրի, իմիջը, դրանից բխող բոլոր հետևանքներով²:

Այն, որ ԱՄՆ-ը պատրաստ էր պատերազմական գործողություններին, անուղղակիորեն վկայում է, թերևս, նավթի գների կտրուկ անկումը, ինչը խիստ զգայուն հարց է Ռուսաստանի համար: Եվ դա այն պարագայում, երբ Բաքու-Ջեյհան նավթամուղի անմիջական հարևանությամբ տեղի էին ունե-

¹ <http://lenta.ru/news/2008/09/07/maneuves/>, <http://lenta.ru/news/2008/09/08/base/>

² Զի կարելի բացառել, որ զարգացումների հենց այս տարբերակն էին մատուցում վրացական կողմին ամերիկացի խորհրդականները:

նում ռազմական գործողություններ¹: Մինչդեռ նախկինում «նավթային տարածաշրջաններում» ռազմական, անգամ տեսականորեն հնարավոր, զարգացումների վերաբերյալ լրատվությունները հանգեցնում էին նավթի գների աճի: Անշուշտ, նման հարցադրումը, հաշվի առնելով էներգակիրների գնագոյացման ավելի քան բարդ մեխանիզմը, բավական վիճահարույց է, սակայն գների անկման խնդիրը դեռևս սպառիչ պատասխան չի ստացել:

Միևնույն ժամանակ, տեղեկատվական երրորդ սերնդի պատերազմների «էֆեկտները» վրաց-ռուսական պատերազմի առիթով չեն սահմանափակվում միայն ԱՄՆ ներքաղաքական զարգացումներով և ՌԴ-ի համար հնարավոր բացասական հետևանքներով: Դրանք ուղղված էին նաև այլ երկրների դեմ:

Ինչպես հայտնի է, ներկայումս սպորտային միջոցառումները խիստ քաղաքականացված են, և Պեկինի օլիմպիական խաղերին նախորդեցին տիրեցիների ու նրանց համախոհների բողոքի ակցիաները, որոնք ՉԺՀ-ն վարկաբեկելու նպատակով կազմակերպված դասական տեղեկատվական գործողություններ էին: Պատերազմն օլիմպիադայի օրը սկսելը կարելի է համարել այդ գործողությունների շարունակություն որակական ավելի բարձր հարթությունում, քանի որ այդպիսով տեղեկատվական տեսանկյունից ստվերվեց այդ մասշտաբային սպորտային-քաղաքական միջոցառումը:

Ինչպես տեսնում ենք, ԱՄՆ քաղաքական օգուտները «պարտված պատերազմից» բավական լուրջ են և վկայում են այն մասին, որ ԱՄՆ-ը իրագործում է, ըստ վերը բերված ձևակերպման, «բացասական արդյունքից բխող էֆեկտների քաղաքականություն», որի արտահայտություններն են ինչպես «մասնակի գունավոր հեղափոխության» փորձը ՀՀ-ում, այնպես էլ վրաց-ռուսական պատերազմը:

Միևնույն ժամանակ, տպավորությունն այնպիսին է, որ ամերիկացիներն իրենց հաշվարկներում թույլ են տվել նաև բացթողումներ, որոնք արտահայտվեցին նախագահ Բուշի այն խոսքերով, թե Ռուսաստանի գործողությունները «ոչ ադեկվատ ուժի կիրառում են»: Այս ձևակերպումը լայնորեն տարածվեց և դարձավ տարբեր արևմտյան քաղաքական գործիչների հիմնական գնահատականը կատարվածին: Այլ խոսքերով՝ հնարավոր է, որ ԱՄՆ ռազմաքաղաքական գործողությունները պլանավորող մարմիններն իրենց մշակումներում գուցե և թերագնահատել էին Ռուսաստանի պատասխան քայլերի ծավալը և կոշտությունը: Հնարավոր է, որ դա պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ Միացյալ Նահանգների ներկայիս վարչակազմը ձևավորվել է դեռևս 2000թ., այսինքն՝ միաբնեռ համակարգի պայմաններում, երբ Ռուսաստանը երկրոր-

¹ Այս տեսանկյունից բավական մշուշոտ է մտում Բարու-Ջեյհան նավթամուղի թուրքական հատվածում օգոստոսի 5-ին տեղի ունեցած պայթյունը, որով կարծես թե «փակվեց» այդ նավթամուղի հետ կապված խնդիրների շահարկումն արդեն պատերազմական գործողությունների ժամանակ. տե՛ս <http://www.rian.ru/economy/20080820/150532957.html>:

դական դերակատարում ունեւ գլոբալ հարթությունում. բավական է նշել, որ այն ժամանակաշրջանում ՌԴ բյուջեն կազմում էր ընդամենը մի քանի տասնյակ մլրդ դոլար:

Հետևանքները. Պատերազմի արդյունքները միանշանակ չեն կողմերից և ոչ մեկի համար: ԱՄՆ-ի հետ կապված նկատառումները դիտարկվեցին վերը: Այս ենթաբաժնում համառոտ կներկայացնենք պատերազմի արդյունքների հնարավոր ազդեցությունը ՌԴ-ի, Վրաստանի և ՀՀ-ԼՂՀ-ի վրա¹:

Ռուսաստանի Դաշնություն. Ինչպես նշեցինք վերը, ամերիկյան կողմի համար Ռուսաստանի վճռականությունը և ռազմական գործողությունների մասշտաբը՝ Կոդորի կիրճում վերահսկողության հաստատումը, բուն Վրաստանի տարածքում բնակավայրերի ժամանակավոր գրավումը, ՀՕՀ-ի ու ԱՀ-ի արագ ճանաչումը գուցե և սպասելի չէին: Միննույն ժամանակ, չպետք է կասկածել, որ ռուսական կողմն ուներ ռազմական գործողություններին մասնակցելու իր մշակած սցենարը և սեփական պատկերացումները դրանց զարգացման ու հետևանքների մասին: Որոշ վերլուծաբաններ հակված են անգամ այն վարկածին, որ ռուսական կողմը մտածված կերպով թույլ տվեց Ցիսինվալի գանգվածային հրետակոծումը և վրացական ՁՈւ առաջխաղացումը, որպեսզի իր գործողությունները հանրությանը ներկայացնի որպես «հումանիտար աղետից» փրկելու նպատակով վարած «արդարացի» պատերազմ:

Բոլոր պարագաներում ՌԴ կոշտ պատասխանը նրան որոշակի քաղաքական դիդվիդենտներ բերեց (*ոչիսկերը նշել ենք վերը*), որոնցից թվարկենք հետևյալները.

1. Պատերազմի իրականացված սցենարը շահեկան էր ՌԴ-ի համար ներքաղաքական առումով. վերջին ժամանակահատվածում առաջին անգամ այդ երկիրն արագ և հաղթական պատերազմ վարեց, ինչը ձերբազատեց ռուսաստանյան հանրությանը պարտվողական բարդություններից, միավորեց հասարակությանը և պատկերավոր ցուցադրեց Պուտին-Մեդվեդև երկյակի քաղաքական գծի արդյունավետությունը:
2. Պատերազմը շահեկան էր ՌԴ-ի համար հետխորհրդային տարածքում իր վարկանիշի բարձրացման տեսանկյունից. կասկածից վեր է, որ այդ տերության դերակատարումը հետխորհրդային տարածքում ավելի է բարձրանալու. այդ հանգամանքը մասնավորապես արտահայտվեց Ուկրաինայում քաղաքական իշխող կոալիցիայի փլուզումով²:
3. Պատերազմը շահեկան էր ՌԴ-ի համար նաև գլոբալ հարթությունում: Քաղաքական կամքի դրսևորումը միշտ իրեն է ձգում նոր դաշնակիցների և ամրացնում դիրքերը մրցակցային դաշտում:

¹ Պատերազմի ազդեցությունը տարածաշրջանային այլ երկրների, հատկապես Թուրքիայի և Իրանի վրա, առանձին հետազոտության առարկա է:

² Տե՛ս, օրինակ, <http://lenta.ru/articles/2008/09/03/apart/>

4. Պատերազմը վարկաբեկեց Ռուսաստանի ավանդական մրցակից ԱՄՆ հեղինակությունը գլոբալ և տարածաշրջանային հարթություններում:
5. ԱՄՆ վարկաբեկումը, չնայած ՌԴ-ԵՄ միջև ծագած լարվածությանը, մեծացրեց մասնավորապես «հին» Եվրոպայի և ԱՄՆ տարածայնությունները, քանի որ ակնհայտ դարձավ, որ ի տարբերություն Առաջին սառը պատերազմի, ներկայիս եվրոպացիներն առանձնապես չեն ձգտում պատերազմել Ռուսաստանի դեմ հանուն երրորդ տերության շահերի:

Վրաստան. Չունենալով քաղաքական ինքնուրույնություն՝ այդ երկիրը հոգեբանական և նյութական հարվածներ կրեց: Եվ եթե սպառազինության խոշոր կորուստները¹ կարելի է մոտ ապագայում վերականգնել, ապա վարկանիշի անկումը երկարատև բնույթ կընդունի. Վրաստանն այսօր անգամ իր մոտ դաշնակիցների կողմից ընկալվում է որպես չկայացած երկիր: Այդ առումով ՆԱՏՕ ընդունվելու՝ Վրաստանի ղեկավարության ունեցած կասկածելի հեռանակարները, թերևս, չեն կարող փոխհատուցել այդ երկրի կրած համալիր վնասները:

Հայաստան (ՀՀ, ԼՂՀ և Ջավախք). Որպես ռազմավարական հետևանք պետք է ամրագրել այն փաստը, որ եթե Առաջին սառը պատերազմի լոկալ ռազմական բախումներն ընթանում էին Հարավարևելյան և Կենտրոնական Ասիայում, ապա նոր ժամանակաշրջանի առաջին լոկալ պատերազմը տեղի ունեցավ Հայաստանի հյուսիսային սահմանների անմիջական հարևանությամբ: Մասնավորապես, ռազմական գործողությունները, Վրաստանով անցնող հաղորդակցական ուղիների հետ կապված, լուրջ խնդիրներ առաջացրին. ըստ որոշ գնահատականների՝ ՀՀ տնտեսական վնասները դրա հետևանքով կազմեցին մոտ \$0.5 մլրդ: Հատկանշական է, որ հնարավոր մեկ այլ պատերազմի մասնակից կարող է հանդիսանալ հարավային հարևան Իրանը. հնարավոր ռազմական բախումը ԱՄՆ (Իսրայել) - Իրան հարթությունում պարբերաբար ակտուալանում է²: Այս հանգամանքները խիստ մտահոգիչ են և, անշուշտ, մեծացնում են Հայաստանի ռիսկերն ազգային անվտանգության տեսանկյունից:

Մինևույն ժամանակ, պատերազմական գործողություններից հետո ձևավորվող իրադրությունը մարտավարական առումով, թերևս, կարելի է բարենպաստ համարել Հայաստանի համար: Դրանք սթափեցնող ազդեցություն գործեցին Ադրբեջանի ղեկավարության վրա (դրա մասին են վկայում այդ երկրի քաղաքական գործիչների և վերլուծաբանների ելույթները), քանի որ հիշեց-

¹ Տե՛ս, օրինակ՝ <http://www.lenta.ru/articles/2008/08/21/trophy/>

² Որոշ մեկնաբաններ կանխատեսում են, որ Իսրայելը հարվածներ կհասցնի Իրանի ռազմավարական օբյեկտներին անգամ մինչև ս.թ. հոկտեմբերը, սակայն նման զարգացումը, թերևս, իրատեսական չէ:

րին, որ ցանկացած ռազմական գործողություն կարող է ընթանալ ո՛չ միայն մեկ կողմի կանխանշած սցենարով:

ԼՂՀ կարգավիճակի շուրջ քննարկումների աշխուժացումը պետք է դրական ընկալել, սակայն ոչ ՀՀ-ի կողմից ԼՂՀ-ն անհապաղ «ճանաչելու» առումով. այս հարցում անվտանգության գործոնը պետք է գերակայի «կարգավիճակի» և ճանաչման (այն էլ՝ միակողմանի) գործոնի նկատմամբ: Կարգավիճակի հետ կապված խնդիրները լուծումներ են ստանում աշխարհաքաղաքական խոշոր միավորների քաղաքական կամքի առկայության պարագայում, ինչը մենք տեսանք Կոսովոյի, ՀՕՀ և ԱՀ պարագայում, մինչդեռ ԼՂՀ դեպքում ներկայիս *status quo*-ն կարծես ձեռնտու է խոշոր տերություններից շատերին: Այլ խնդիր է, որ անհրաժեշտ է նախապես պատրաստել իրավաբանական, դիվանագիտական և ռազմաքաղաքական գործողությունների լավ մշակված «փաթեթներ» տարածաշրջանային ամենատարբեր զարգացումների պարագայում կիրառելու նպատակով:

Հատուկ շեշտենք, որ նման փաթեթներում իրենց մասը պետք է ունենան նաև Ջավախքի և վրաստանաբնակ հայության խնդիրները: Ակնհայտ է, որ Վրաստանի ներկայիս դեկլարությունը չի կարող Ջավախքի անվտանգության լիարժեք երաշխավոր լինել (տե՛ս հոդվածի բնաբանը): Լրջագույն խնդիրներ կան Թբիլիսիի հայկական համայնքի համատեքստում, որի որոշ ներկայացուցիչներ իրենց լոյալությունն իշխանություններին, անշուշտ, կարող էին և ավելի զուսպ արտահայտել:

Նկատենք նաև, որ ՀՀ-Թուրքիա հարաբերությունների որոշակի կարգավորման և սահմանի հնարավոր բացման ուղղությամբ ՀՀ քաղաքական դեկլարության նախօրոք կատարած քայլերն արդեն իսկ որոշակիորեն նպաստեցին ՀՀ և ԼՂՀ անվտանգության բարձրացմանը տարածաշրջանում ստեղծված ռազմական լարվածության պայմաններում:

Մեպտեմբեր, 2008թ.

Աղբյուրներ և գրականություն

1. *Г. Тер-Арутюнянц*, «Многополярная и асимметричная холодная война», Вестник Академии военных наук, с. 23, 4(21), 2007.
2. *Сергей Гриняев*, Поле битвы – киберпространство, Минск, изд-во Харвест, 2004, см. также http://search.rand.org/search?v%3afile=viv_1018%4031%3aj5Y8Mo&v%3astate=root.
3. Война и мир в терминах и определениях, под общей редакцией Дм. Рогозина, Изд-во «ПоРог», 2004.

ОСОБЕННОСТИ КОНФЛИКТА ВОКРУГ ЮЖНОЙ ОСЕТИИ

Գագիկ Арутюнян

Резюме

Конфликт вокруг Южной Осетии – который можно классифицировать как «локальную» и «справедливую» войну – стал новым этапом в международных отношениях в контексте Второй холодной войны и в условиях уже сформированной многополярной системы. Эта война привела к кристаллизации позиций РФ и США по ряду ключевых вопросов современной политики. Сопровождавшая конфликт информационная война, которая в основном была рассчитана на собственную аудиторию, является одним из важных проявлений обострения отношений между этими государствами. Из анализа развитий следует, что Соединенные Штаты в своих действиях руководствовались принципами информационных войн третьего поколения, в которых важен не результат отдельной акции (который может быть и отрицательным), а создание эффектов, которые повлияют на поведение противника(ов) в стратегической перспективе. Вместе с тем есть признаки того, что по ходу планирования столь сложной стратегической операции третьего поколения были допущены определенные просчеты, которые могут привести к нежелательным «эффектам» для самих США.

В региональном контексте война изменила не только карту, но весь политический климат Южного Кавказа. В частности, Армения – с учетом потенциальной угрозы войны между Ираном и США (Израиля) – оказалась в непосредственной близости к возможным театрам военных действий, что является серьезной угрозой для национальной безопасности. Вместе с тем в тактическом плане сложившийся после конфликта политический расклад обещает ряд преимуществ для Республики.